
Better Accessibility for "Tzav Rishon" (the First Pre-Conscription Interview) in the Tel-Hashomer Conscription Bureau / נגישות השירות ל"צו ראשון" בלשכת גיוס תל השומר

Author(s): יעל חיות, רחלי רגב, Yael Hayut and Rachel Regev

Source: *IJOT: The Israeli Journal of Occupational Therapy* / כתב עת ישראלי לריפוי גיליון 22, חוברת 2, Special Issue on Accessibility / כרך 2013, מאי 2013, בעיסוק, pp. H119-H136

Published by: Israeli Society of Occupational Therapy / העמותה ישראלית לריפוי בעיסוק

Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/23470880>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <https://about.jstor.org/terms>

JSTOR

is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *IJOT: The Israeli Journal of Occupational Therapy* / כתב עת ישראלי לריפוי בעיסוק

נגישות השירות ל"צו ראשון" בלשכת גיוס תל השומר

יעל חיות, רחלי רגב

מילות מפתח: הנגשה, מתנדבים לשירות צבאי, מלש"בים עם מוגבלות, צבא, מגבלה בשמיעה, מגבלת למידה ותקשורת

תקציר

הליך "הצו הראשון" בלשכת הגיוס הנו המפגש הראשוני של כל מיועד לשירות הביטחון עם צה"ל. במפגש זה נבדקים הנתונים האישיים, הרפואיים והפסיכוכיניים של הצעיר ונקבע עתידו הצבאי. "חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלויות" קובע כי אנשים עם מוגבלויות זכאים להשתתפות שוויונית ומכילה בכל תחומי החיים, ו"חוק שירות הביטחון" מחייב כל נער ונערה להתייצב ל"צו ראשון" (למעט מקרים חריגים). מטרת עבודה זו היא בדיקת המצב הרווח בלשכת הגיוס, ומתן המלצות שיאפשרו חוויית "צו ראשון" חיובית ושוויונית יותר בקרב בני נוער עם מוגבלויות. לצורך כך הוקמו קבוצות מיקוד של צעירים עם מוגבלות בשמיעה וצעירים עם מוגבלות למידה ותקשורת שאפיינו את הקשיים ואת המכשולים במהלך ה"צו הראשון", והציעו פתרונות להנגשה. כמו כן, נערך סקר נגישות השירות בלשכת גיוס שכלל הערכה של ההליך המתקיים בו ונערכו ראיונות עם אנשי מפתח בלשכת הגיוס. הממצאים העלו כי אפשר לעשות רבות בשביל להנגיש את המפגש הראשון עם המסגרת הצבאית לבני נוער עם מוגבלויות. בעבודה זו מוצגים כמה מתהליכי הנגשה כגון: שינויי שילוט, התאמת נהלים, ליווי אנושי, עזרים טכנולוגיים מסייעים. כל זאת מתוך תפיסה כי עקרון הנגישות בהליך המיונים ב"צו הראשון" יהיה שוויוני ומכיל.

יעל חיות, BA, חינוך מיוחד מסלול להוראת לקויי שמיעה, מורשת נגישות השירות, מורה מרכזת לשילוב תלמידים עם ירידה בשמיעה ורכזת השתלמויות במרכז החינוכי-טיפולי "שמע" תל אביב. yael.hayut@gmail.com

רחלי רגב, MBA, בהתמחות התנהגות ארגונית, מורשת נגישות השירות, מנהלת פרויקטים בעמותת "שמע". racheli.regev@gmail.com

תודות

המאמר מתבסס על פרויקט גמר בקורס מורשה נגישות השירות, מטעם אוניברסיטת תל אביב, שהתקיים בשנים 2009–2010. תודות למנחות הפרויקט: **טל זימבדובה**, ד"ר **ענת שובל ופרופ' נאוה רצון**, שכינהה כראש החוג לריפוי בעיסוק באוניברסיטת תל אביב. תודות למפקד לשכת גיוס תל השומר, סגן אלוף אבי זיו שפתח לנו את דלת לשכת הגיוס והעמיד לרשותנו את כל ראשי הצוותים שביקשנו לראיין. תודות ל**סרן רינת**, רמ"ד פרט בתקופת כתיבת הפרויקט שהראתה הזדהות ורצון רב לחולל שינוי בתחום הנגישות ול**סרן ירדן**, רמ"ד פרט בהווה. כמו כן, תודה ליחידת דובר צה"ל שאישרה פרסום מאמר זה.

כתב עת ישראלי לריפוי בעיסוק, מאי 2013, 22(2)

מבוא

החוק הישראלי קובע כי החל מגיל 16 יתייצבו נערים ונערות ל"צו ראשון" בלשכת הגיוס (חוק שירות ביטחון [נוסח משולב], התשמ"ו-1986). חוויית הצו הראשון מעוררת התרגשות רבה וחששות בקרב בני הנוער. בשביל בני נוער עם מוגבלויות השואפים להשתלב בחברה, ולהיות "כמו כולם", פעמים רבות זו הפעם הראשונה שבה הם נתקלים בחוצץ בינם לבין חבריהם לספסל הלימודים, חברים לשכונה או אחיהם. מי שמקבל פטור נפלט מן השירות הצבאי לחלוטין ומי שהפרופיל שלו נמוך, מוגבל בשיבוץ בתפקיד צבאי. התהליך מורכב מבחינה רגשית מכיוון שלרוב זו הפעם הראשונה שבה נתקל הנער בחותם – "אני שונה" (אלטמן ולביא, 2005). ה"צו הראשון" מתקיים בלשכת הגיוס, ואליה מחויבים כל בני הנוער להגיע (למעט מקרים חריגים). בחרנו בלשכת גיוס "תל השומר" כמושא לעבודתנו, בדגש על התהליך שעוברים בה הנערים והנערות. מטרת העבודה הנה בדיקת המצב הרווח, ומתן המלצות שיאפשרו חוויית "צו ראשון" חיובית ושוויונית יותר בעבור בני נוער עם מוגבלויות. שאיפתנו היא שנערים ונערות עם מוגבלויות יוכלו לבטא את עצמם ואת יכולותיהם טוב יותר במהלך המיון הראשוני לצה"ל, כדי שמקבלי החלטות יתרשמו מהם באופן מהימן, ויקבעו את עתידם הצבאי באופן הולם. תקוותנו היא שעבודה זו תהיה למסמך מוביל בתהליך נגישות משמעותי שעתיד להתרחש בלשכת הגיוס תל השומר, ובהמשך בכל לשכות הגיוס בארץ ובתוך המערכת הצבאית כולה.

מאמר זה מתבסס על פרויקט גמר במסגרת לימודי "נגישות השירות" באוניברסיטת תל אביב ובהסמכת משרד התמ"ת, שהוגש ביולי 2010.

כתב עת ישראלי לריפוי בעיסוק, מאי 2013, 22(2)

רקע תיאורטי

"חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות" קובע עקרון יסודי כי זכויותיהם של אנשים עם מוגבלות מושגות על עקרון השוויון, על ערך האדם שנברא בצלם ועל עקרון כבוד הבריות, תוך הגנה על כבודו וחירותו של אדם ועיון זכויותיו להשתתפות שוויונית ופעילה בכל תחומי החיים.

נגישות משמעותה השתתפות בפעילות וקבלת שירות במקום ובהליך המיועדים לכלל הציבור, תוך ביצוע ההתאמות הנדרשות בנסיבות העניין. חוק השוויון בישראל חל על גופים ציבוריים, לרבות צה"ל (חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח, 1998).

מדינת ישראל ייחודית בחוק המחייב לשרת בצבא. יש כיום מדינות מעטות המקיימות חובת שירות ביטחון. דוגמאות לכך הן שווייץ, שם מי שאינו מתגייס, לרבות אדם עם מוגבלות שקיבל פטור, חייב לשלם קנס כספי בגובה 3% מהכנסתו (Estas & Neujahr, 1994), בעקבות כך החלה לאחרונה התארגנות של אנשים עם מוגבלות בדרישה לגייסם (Hehli, 2010). בגרמניה אפשר להמיר את שירות החובה שנמשך תשעה חודשים בלבד, בשירות לאומי, ואכן כשני שלישי מן הצעירים מעדיפים זאת (Estas & Neujahr, 1994).

במדינת ישראל מיועד לשירות ביטחון (מלש"ב) חייב להתייצב על פי צו לרישום, בדיקות וגיוס לשירות ביטחון. מטרת שירות הביטחון (התשמ"ו-1986) הייתה ליצור "אומה במדים", צבא גדול שמצד אחד ימלא את צורכי הביטחון של המדינה ומצד אחר ישמש כ"בית ספר לסוציאליזציה" בעבור אלפי העולים החדשים שהגיעו מכל קצוות תבל. כינונה של מדינת ישראל כ"אומה במדים" יצר נוסח של צבא שאינו שוויוני ואינו התנדבותי, אך לשוויון ולהתנדבות יש בו מקום מרכזי (בן אליעזר, 1979).

הצבא כיום אינו כור היתוך כבעבר. עם זאת, אחד ממקורות הלגיטימציה המרכזיים למעמדו, היא האמונה כי בשורותיו נפגשים כל שדרות העם והוא משמש זירה מרכזית ללכידות חברתית וביסוס הישראלי (לומסקי-פדר ובן ארי, 2003). ההנחה הרווחת היא כי רק בצבא יכולות כל שכבותיה של החברה הישראלית להיפגש ללא הבדל, ושהתקדמותם תתקיים אך ורק על פי קריטריונים "אובייקטיביים". הדבר מתבטא גם באותם מקרים שבהם מתבקש הצבא לגייס בני קבוצות מסוימות שעל פי הקריטריונים שלו הם מנועי גיוס (כגון אנשים עם מוגבלויות), רק כדי שלא לשלול מהם את היתרונות הכרוכים בשירות. דרישתה של קבוצה חברתית כלשהי להחיל עליה את הגיוס לצבא היא למעשה דרישה להשתייכות חברתית מלאה (לומסקי-פדר ובן ארי, 2003).

פרדקס-מוצאפי אצל לומסקי-פדר ובן ארי (2003), חקרה צעירים חולי אפילפסיה ומצאה כי כמה מהם שיקרו בלשכת הגיוס באשר למצבם הרפואי רק כדי שיוכלו להתגייס. החוקרת מצאה כי צעירים אלה הדגישו את חשיבות השירות הצבאי כעניין המרכזי המגדיר את מעמדם בחברה הישראלית כחולים או

כבריאיים. יתר על כן, הם ציינו כי אם לא ישרתו הם יימצאו במצב המזמין שאלות וחקירות על אודותיהם.

למעשה אפשר לפרש את חובת הגיוס לצה"ל כזכות אזרחית.

גיא-ישראל זיידמן בספרו "הזכות לשרת בצה"ל" מונה את השפעות השירות הצבאי על אישיותו של הפרט: פיתוח עצמאות וכושר התמודדות, תפקוד במסגרת צוות, תחושת כוח, מקצועיות, חינוך לתרומה והתנדבות, חינוך לערכים, התודעות אל הארץ ומפגש ראשון עם כל חלקי העם. במחקרים שבהם נשאלו 3000 תלמידי תיכון אם היו מתגייסים לצה"ל גם אם לא היה שירות חובה, השיבו 90% בחיוב (זיידמן, 1996). שירות הביטחון משמש "שער" לעולם המבוגרים בעבור כלל הצעירים בגיל ההתבגרות. בנוסף לכך, משמש צה"ל כמקום מפגש חברתי גדול ומגוון ביותר לצעירים ומהווה שלב חשוב בעיצוב הזהות העצמית שלהם כבני-אדם ואזרחי המדינה.

קבוצות מיעוט מעריכות את התמורות שאפשר להפיק מן השירות הצבאי ואלו מתבטאות במישור של זכויות חברתיות, יוקרה חברתית, זכויות כלכליות והמרה של כישורים הנרכשים בצבא לשימוש בשוק העבודה. (לוי, 2003). במהלך השירות יכול צעיר עם מוגבלות לרכוש מיומנויות שיסייעו לו בהשתלבות בקהילה, לשפר את מעמדו החברתי, לקבל זכויות כלכליות (זכויות חייל משוחרר), לפתח כישורים הנדרשים לתעסוקה עתידית ואפילו לרכוש מקצוע. לגבי צעירים עם מוגבלות, שרבים מהם משתלבים כיום במסגרות חינוך רגילות (בעקבות חוק חינוך מיוחד, 1988) השירות בצה"ל הוא שלב מהותי במעבר מילדות לבגרות, מתלות לעצמאות. שירות משמעותי מעצים ומעצב את דרכם של בני נוער עם מוגבלות לכל אורך חייהם, והוא מהווה פתח לשוויון הזדמנויות (אלטמן ולביא, 2005).

בישראל ניתן פטור משירות ביטחון בהתאם לספר הפרופילים של צה"ל, שמשנתה ומתעדכן כל הזמן (אתר דובר צה"ל, 2012). צעירים עם מוגבלות נקראים להתייצב בלשכת הגיוס כמועמדים לשירות ביטחון, למעט חוסים במוסדות. לאחר בדיקת מידת כשירותם לשרת, חלקם מקבלים פטור משירות, אחרים מתגייסים בתנאי שירות רגילים או מקלים. כיום משרתים בצה"ל מאות חיילים עם מוגבלויות (סרוסי, 2009). צעירים שקיבלו פטור משירות ביטחון מוזמנים לשרת כמתנדבים בהתאם לכישוריהם (חוק שירות בטחון (משולב) התשמ"ו 1986, סעיף 17).

בשנים האחרונות חל גידול רב במספר המבקשים להתנדב. בשלוש שנים האחרונות חל גידול קבוע של 20% מדי שנה בהתנדבות צעירים עם מוגבלויות לשירות הצבאי, ויש היערכות של המערכת הצבאית להרחבת המדור שמגייס מתנדבים (הרחבת תא מתנדבים למדור). כמו כן, מש"קיות ת"ש (חיילות המטפלות בתנאי שירות) מקבלות הכשרה מיוחדת לעבודה מול חיילים עם מוגבלות בשיתוף עם ארגונים העוסקים בנגישות (מנקר ושוורץ-סבירסקי, 2010). עמותות וגופים פרטיים עורכים הדרכות וסדנאות להכנה לצה"ל בעבור חניכיהם (אלטמן ולביא, 2005): בסדנאות הכנה לצה"ל עוסקים בעידוד המוטיבציה להתנדבות, בלמידת כלים לסגור עצמי ובפיתוח מיומנויות לעצמאות (אתר עמותת "שמע", 2012).

כתב עת ישראלי לריפוי בעיסוק, מאי 2013, 22(2)

על אף הגישה האוהדת הרווחת כיום בצה"ל כלפי גיוס אנשים עם מוגבלות, כשמתייצב מלש"ב (מועמד לשירות ביטחון) בלשכת הגיוס הוא עלול להיתקל בחסמים רבים במהלך תהליך המיון, החל מקושי בהתמצאות במקום ובהבנת הנהלים, וכלה בחסמים בהליך ההיבחנות. ייתכן כי מלש"ב עם מוגבלות ידורג בציון קב"א (קבוצת איכות) נמוך ושיבוצו לתפקיד ייפגע. זאת בשל היעדר הליך היבחנות נגיש, ובכך למעשה ניטלת ממנו הזכות הבסיסית למצוי הפוטנציאל שלו. בפרק הבא נאפיין את הליך "צו ראשון" כפי שהוא נעשה בלשכת הגיוס תל השומר, תוך בחינת הנגישות בתהליך ובמקום.

אפיון השירות - "צו ראשון" בלשכת גיוס תל השומר

הליך ה"צו ראשון" מתחיל בקבלת מעטפת זימון בדואר בצירוף חוברת הסבר על התהליכים ביום ההתייצבות, פירוט על לשכות הגיוס (פרטים כללים, מפה, דרכי הגעה ועוד), שובר נסיעה ושאלון רפואי (למילוי עם רופא משפחה). בנוסף לשאלון רפואי כללי (הכולל בדיקת שתן ובדיקת עיניים לבעלי משקפיים) מלש"בים מתבקשים להביא מסמכים רפואיים נוספים רלוונטיים היכולים לעזור לאבחן אותם בצורה הטובה ביותר. אם יש ברשותם אבחונים דיסקטיים מעודכנים, הם מתבקשים לשלוח אותם מבעוד מועד, ולהביא עותק ביום ההתייצבות ל"צו ראשון". ביום ההתייצבות המלש"ב מגיע ללא מלווים, למעט במקרים ייחודיים שבהם דרוש תיאום מוקדם. בהגיעו ללשכת הגיוס, מקבל המלש"ב בעמדת הקליטה מדבקה עם ברקוד אשר מלווה אותו לאורך כל היום. בעזרת הברקוד מנותב המלש"ב לעמדות השונות:

1. **תחנת אימות נתונים** - מסירת פרטים אישיים על עצמו. בשלב זה מתבקש המלש"ב להציג תעודה מזהה, תעודות לימודים, פרטי קופת חולים ופרטי ההורים. כמו כן נבדקת רמת הידע בשפה העברית בדיבור, כתיבה וקריאה.
 2. **תחנת מבחנים פסיכוטכניים** - סדרת מבחנים המהווים גורם מכריע בשיבוצו בצה"ל. אין אפשרות להיבחן במבחנים האלה פעם נוספת. המבחנים ממוחשבים ומורכבים ממבחני אינטליגנציה מילולית ואנליטית. בהצגת אבחונים דיסקטיים, ייתכן שתינתן הארכת זמן. כמו כן, יש בחינה בשפות שונות.
 3. **תחנת ריאיון אישי** - הריאיון האישי נערך לרוב הבנים המיועדים לשירות הביטחון ובמקרים מסוימים גם לבנות. מטרת הריאיון האישי לבא מוכנות ונכונות לשירות בצה"ל. המלש"ב נפגש עם מאבחן פסיכוטכני וזה שואל אותו שאלות אישיות שונות.
 4. **תחנת בדיקות רפואיות** - בדיקות כלליות. המלש"ב נשאל על ידי רופא על מחלות ובעיות רפואיות ונבדק בבדיקה גופנית מלאה. לפי הממצאים ולפי שיקולי הרופא נקבע הפרופיל הרפואי. במקרה של המלצה על פטור משירות צבאי, המלש"ב יזמן לוועדה רפואית במועד מאוחר יותר.
- מלש"ב שקיבל פטור משירות וביקש להתנדב, יופנה לתא מתנדבים להליך מיוחד שנמשך כחצי שנה ובו מאשרים את התנדבותו ומשבצים אותו בתפקיד מתאים.

תיאור כלי הבדיקה והממצאים

הגדרת המצב הרווח התבצעה על ידי סקירה של לשכת הגיוס וההליך המתקיים בה ברמת הממצאים הפיזיים וברמת הנהלים והנהגים. הסקירה כללה:
* בדיקת נגישות על פי התוספת השנייה של טיוטת התקנות לנגישות השירות (2010).

* קבוצות מיקוד עם קבוצת "רעים" – בני נוער עם מגבלות למידה ותקשורת, וקבוצת "שמע" – בני נוער עם ירידה בשמיעה, כדי לאתר צרכים ומכשולים במהלך הצו.

* ראיונות עם אנשי מפתח בלשכת הגיוס.

לשכת הגיוס היא מקום מסווג מבחינה ביטחונית, ולכן לא היה אפשר להוציא מסמכים רשמיים כגון נהלים, או לצלם תמונות במתחם. נשתדל להביא כאן את מרב המידע שהתאפשר במסגרת המגבלות.

עיקרי סקר נגישות – על פי התוספת השנייה של טיוטת תקנות נגישות השירות כפי שפורסמה בשנת 2010

הבניין שבו שוכנת לשכת הגיוס נבנה בשנות ה-70, בבניין שלוש קומות: קומת קרקע, קומה ראשונה ושנייה. הוא בנוי בצורת רבוע כשבמרכזו חצר. רוב המשרדים המשרתים את מקבלי השירות ממוקמים בקומה ראשונה ושנייה. אין מעלית, אף על פי שיש הכנה לבניית מעלית.

חנייה – אין חניית נכים במגרש החנייה שבבעלות עיריית קריית אונו, המצוי מעבר לכביש. אי אפשר להיכנס למתחם לשכת הגיוס עם רכב היות שזהו שטח צבאי, על אף שיש מגרש חנייה צמוד לבניין הכולל חניות נכים בעבור עובדי לשכת הגיוס. במקרים חריגים ובתאום מראש, אפשר להסדיר חנייה צמודה לבניין. נהלים – בלשכת הגיוס אין נהלים ברורים להתנהלות מול אנשים עם מוגבלויות, מלבד התאמות בעבור מלש"בים עם מוגבלות למידה בעת הצגת אבחונים פסיכו-דידקטיים.

יותר מזה, יש נהגים, מדיניות אלתור והרבה רצון טוב. אין הדרכות כלל לחיילים העובדים מול מלש"בים בנושא אנשים עם מוגבלויות ונגישות. כשאדם עם מוגבלות מובחנת יבקש להיכנס עם מלווה, ויוכיח צורך בכך, יאושר הדבר על פי שיקול דעתו של נותן השירות. ואולם, המלווה אינו מורשה להיכנס אתו אל תוך החדרים שבהם נערכים הראיונות והאבחונים. אדם עם מגבלה בניידות לא יוכל לעלות לקומות העליונות ולכן מקובל להעניק לו שירות בחדר מאולתר בקומת הקרקע ללא הצידוד הנדרש. במקרים חריגים חיילים מעלים את המלש"ב לקומות העליונות.

עמדות שירות ומודיעין – עמדות השירות והמודיעין אינן נגישות כפי שמתחייב על פי התקנות. אין בלשכת הגיוס אביזרי עזר לאנשים עם מוגבלויות, בחלקם המחשבים אינם מאפשרים קשר עין עם המלש"ב.

כתב עת ישראלי לריפוי בעיסוק, מאי 2013, 22(2)

קבלת מידע - אמנם יש עמדות ניתוב ממוחשבות לשימוש המלש"בים, אך אינן נגישות למלש"בים עם מוגבלות. כמו כן, אין מערכת כריזה חזותית. יש מערכת כריזה שמיעתית במסדרון קומה ב', הפועלת בעוצמה גבוהה מאוד וברמת מובנות נמוכה, ונשמעת גם בתוך החדרים ללא צורך, עובדה המפריעה מאוד להתנהלות הצוות ומקבלי השירות.

קבוצות מיקוד

קבוצת מיקוד "רעים"

תיאור הקבוצה

"רעים" הנה תכנית חברתית של חברת המתנ"סים שמטרתה הרחבת המעגל החברתי למתמודדים עם מגוון קשיי תקשורת, למידה והסתגלות. חלק מן המשתתפים מאובחנים כבני נוער עם תסמונת "אספרגר". בקבוצה שבה נערכה קבוצת המיקוד משתתפים בני נוער בני 16-21 הנפגשים אחת לשבוע במתנ"ס, בשעות אחר הצהריים. קבוצת המיקוד נערכה במסגרת המפגשים השבועיים של הקבוצה, ונמשכה כחמישים דקות. נכחו בה תשעה חברים מתוך חמישה-עשר הרשומים בקבוצה, וכן מדריכת הקבוצה. אחד הנערים מתנדב בשירות לאומי ואחת הנערות היא חיילת מתנדבת.

תיאור המפגש

הקבוצה נבחרה לאחר כמה שיחות הכנה עם מדריכת הקבוצה שדנו במהות השאלות ומשמעותן בעבור החניכים ומצב הקבוצה באופן כללי מבחינת גיוס לצה"ל. השאלות נשלחו לעיונה של המדריכה לשם קבלת אישור לקיום המפגש. המדריכה הביעה חשש שמא המפגש יעורר סוגיות שאינן מציאותיות בעבור החניכים. לדוגמה, אצל חניך שהוריו דאגו לפטור אותו מצה"ל יתעורר הרצון להתגייס. כמו כן נעשה תיאום ציפיות לגבי הרמה השפתית ומורכבות השאלות, והצפי לקבלת תשובות בכלל. סוכם כי מדריכת הקבוצה תשמש כמנחה נוספת במפגש ותהיה אחראית לניהול התקין של המפגש מבחינת לוח זמנים והתנהגות החניכים, וניתוב השיחה לתכנים שלא יסתרו את המציאות הקיימת. קבוצת המיקוד התנהלה כשיחה, וניכר כי המגבלות השונות של הנערים באו לידי ביטוי במפגש: קושי להמתין לתורם בשיחה, קושי בביטוי בעל פה, קושי להתרכז ולעקוב אחר השיח הקבוצתי.

סיכום קבוצת המיקוד

מתוך התשובות שנתקבלו מחברי "רעים" אפשר ללמוד כי הקשר מול גורמי הצבא מתנהל בעבורם על ידי הוריהם, אף שרובם מעל גיל 18. חלקם אף לא ידעו לומר אם קיבלו "צו ראשון". נראה כי הנוהג הוא לשלוח מסמכים רפואיים ללשכת גיוס

ולהימנע בכך מהגעה ללשכת הגיוס. רוב הנשאלים הגיעו היישר לוועדה רפואית שפטרה אותם משירות, ונראה שהם מקבלים זאת כמובן מאליו. המשיבים שכן חוו חלק מן ההליכים בלשכת הגיוס סיפרו כי היה להם קשה להמתין בתור, וחוו חשש שמא ילעגו להם, ולכן הם מבקשים שיאפשרו להם ליווי של ההורים. מבחינתם ליווי אישי על ידי חייל או חיילת אינו פתרון. באופן כללי אפשר ללמוד כי נשללת מצעירים אלה הזכות להחליט לגבי עצמם אם הם מעוניינים לנסות להתקבל לשורות צה"ל, מתוך דאגה לשלומם.

קבוצת מיקוד "שמע"

תיאור הקבוצה

מרכז "שמע" בתל אביב הוא בית חברתי לילדים ונוער כבדי שמיעה וחירשים. מגיעים אליו ילדים ובני נוער בגילאי 6–21. לקראת המפגש ביקשנו באופן אישי מצעירים שאנחנו מכירות במסגרת עבודתנו ב"שמע" להשתתף בקבוצת המיקוד, חלקם משתתפים בפעילות העמותה בהווה, וחלקם בוגרים.

תיאור המפגש

קבוצת המיקוד התקיימה במשך כשעה במסגרת שיחת סיעור מוחות, השתתפו בה שישה צעירים עם מוגבלות בשמיעה מגיל 18–27. חברי הקבוצה משתמשים באופנים שונים של תקשורת (דוברי שפת סימנים ודוברי שפה דבורה המתבססת על קריאת דיבור ושמיעה). כמו כן, רמת המודעות שלהם לזכותם להנגשה אינה אחידה.

עיקרי הממצאים מקבוצת מיקוד "שמע"

רוב בני הנוער עם מוגבלות בשמיעה מגיעים פעמים רבות ללשכת הגיוס. שלב אימות הנתונים נערך כבר בביקור הראשון, אך שלב המבחנים הפסיכוכיניים קורה לרוב מאוחר יותר.

הקושי העיקרי הוא בהתמצאות ובהבנת ההתנהלות במקום ("לאן צריך ללכת?", "מתי להיכנס לתחנה?" ו"מה קורה אתי עכשיו?"), הבנת הנאמר ומתן תשובות בהתאם בתחנת אימות נתונים, תקשורת בסיסית עם החיילים בתחנת המבחנים הפסיכוכיניים. הפתרון של תקשורת באמצעות דף ועט עלה כמה פעמים.

עוד פתרונות שעלו במהלך הדיון: סדנת הכנה למלש"בים עם מוגבלות בשמיעה טרם ההגעה ל"צו ראשון", שילוט ברור ומכוון, דפי הסבר, שלטים אלקטרוניים עם כיתוב של שם הנכנס לתחנה, שירותי תרגום לשפת סימנים, ראיונות בחדרים שקטים ולא בתאים פתוחים, ליווי של נציג מתא המתנדבים. כמו כן, הבקשה לסבלנות ורגישות בקרב חיילי לשכת הגיוס עלתה שוב ושוב במהלך השיחה.

ראיונות אישיים של נותני השרות בלשכת גיוס תל השומר

תיאור המראיינים

רואיינו שבעה בעלי תפקידים בכירים: רמ"דים בלשכת גיוס, באמצעות ראיונות אישיים וקבוצתיים. כמו כן נערכו סיורים מודרכים על ידי חלק מבעלי תפקידים בכל המדורים שנבדקו, יותר מפעם אחת. שיתוף הפעולה היה מלא, התאפשרה כניסה כמעט לכל המתקנים, בחלקם אף בזמן קבלת שירות. בעלי התפקידים שרואיינו: רמ"ד פרט, רמ"ד רפואה, הרופאה הראשית, רמ"ד ביקורת, ראש חוליה פסיכוכנית, ע' ראש חוליה פסיכוכנית, חיילת במדור רפואי. הראיונות נערכו בלשכת הגיוס בתיאום מראש ובתאריכים שונים. אורך ראיון ממוצע כשעה וחצי. רמ"ד פרט שהייתה אשת הקשר עם לשכת הגיוס נכחה בכל הראיונות. כל מראיין נשאל שאלות הנוגעות למדור שעליו הוא מופקד. בנוסף נשאלו כולם את השאלות שיובאו בסיכום הראיונות בהמשך. כל בעלי התפקידים שיתפו פעולה באופן מלא, סיפקו מידע חשוב ורב עד כמה שאפשר במגבלות הצנזורה.

סיכום הראיונות

מתוך הראיונות אפשר ללמוד כי שוררת בלשכת הגיוס אהדה ופתיחות ביחס למלש"בים עם מוגבלות, ואנשי הצוות משתדלים לתת את השירות המיטבי לכל אחד. לדבריהם מיעוט של מלש"בים עם מוגבלות מגיעים ללשכת הגיוס בהליך הרגיל ללא תיאום מראש. הנה השאלות שנשאלו במהלך הראיונות, ועיקרי התשובות אליהן:

האם יש לחיילים במדור יכולת זיהוי כי מלש"ב הנו אדם עם מוגבלות?
 האם יש נהלים ייחודיים בעבור מי שמזדהה כאדם עם מוגבלות?
 האם יש התאמות ייחודיות הנהוגות בעבור מלש"בים עם מוגבלות?
 הנה עיקרי התשובות:

כשאחד מאנשי הצוות מזהה כי למלש"ב מוגבלות של ממש או המלש"ב מזדהה כאדם עם מוגבלות בכניסתו ללשכה, הוא מופנה מיד למדור הרפואי. לדעת רוב המשיבים יש לראשי המדורים יכולת לזהות מלש"ב עם מוגבלות. בדרך כלל ייבדק המלש"ב על ידי הצוות הרפואי ויופנה לוועדה רפואית באותו יום או יוזמן בתאריך אחר לקבלת פטור משירות ביטחון, ובכך יסיים את הקשר שלו עם לשכת הגיוס. למעשה אין המלש"ב עובר את תהליך "הצו הראשון" הרגיל. מטרת הנוהל הזה לחסוך למלש"ב הגעה נוספת ללשכת הגיוס מתוך התחשבות בקשייו. ברוב המקרים עובר המלש"ב את תהליך ה"צו הראשון" רק לאחר שאושרה לו התנדבות, ואז יהיה מלווה על ידי איש צוות ממדור פרט המופקד על הליך ההתנדבות. מקובל לאפשר ליווי של בן משפחה בהודעה מראש, אך אם יגיע מלש"ב עם מלווה ללא הודעה יופעל שיקול דעת במקום. הנטייה היא לאפשר ליווי למלש"בים עם מוגבלות בניידות, מוגבלות בראייה ומוגבלות בשמיעה.

כתב עת ישראלי לריפוי בעיסוק, מאי 2013, 22(2)

אין בלשכת הגיוס מעלית ולכן למלש"ב שאינו יכול לעלות במדרגות נהוג לאפשר מתן שירות בחדר מאולתר בקומת הקרקע, או לחלופין יקבל עזרה אנושית בניידות. התאמות נוספות ניתנות בתחנת האבחונים הפסיכומטריים למלש"בים שהמציאו אבחון פסיכו-דידקטי כגון הארכת זמן, והפסקות בין תת המבחנים, ובמקרים מסוימים תעדוף בתור.

האם החיילים במדור קיבלו הדרכה ו/או הכשרה ייחודית בעבודה מול אדם עם מוגבלות?

אין הדרכה או הכשרה ייחודית, אבל במדור רפואה יש רופאה, שאחד מתפקידיה הוא מתן שירות למלש"בים עם מוגבלות. כמו כן יש רופאים מקצועיים לתחומי מוגבלות שונים. באופן כללי סומכים על "ההיגיון הבריא והלב הפתוח" של הצוות.

האם יש אמצעים שאפשר להפעיל או דרכים שבהן אפשר לנקוט כדי לאפשר למלש"ב עם מוגבלות לעבור את תהליך "הצו הראשון" תוך שמירה על זכויותיו ובאופן שוויוני?

גישת רוב המשיבים הייתה כי הצוות בלשכת הגיוס מצויד במידת רגישות המאפשרת קבלת שירות שוויוני וכי נעשים מאמצים להקל על מלש"ב עם מוגבלות ככל האפשר. צוין כי אסור לשכוח כי הבדיקות והאבחונים נעשים במטרה להתאים למלש"ב תפקיד ההולם את כישוריו ויכולותיו ולכן לא יהיה נכון לאפשר התאמות "מרחיקות לכת" משום שבהמשך לא יוכל המלש"ב לקבל את אותן התאמות בזמן ביצוע התפקיד – לדוגמה מתורגמן לשפת הסימנים או ליווי אישי קבוע. רוב המשיבים הסכימו כי יש קושי רב בהתמצאות בבניין גם למלש"בים ללא מוגבלות, ואפשר לשפר את המצב על ידי שילוט מתאים יותר. המשיבים הסכימו כי יש לשפר את האקוסטיקה בחדרים ובמסדרונות, וכן להתקין מעלית בבניין. לדעת רוב המשיבים נושאים בעייתיים שהועלו על ידי המראיינות נפתרים בדרך כלל על ידי עזרה אנושית והם חזרו על כך כי מגיעים ללשכת הגיוס מעט מאוד מלש"בים עם מוגבלות יחסית למספר הרב של מקבלי השירות במקום. כמו כן, ציינו כי אופי השירות הדורש לטפל במאות מלש"בים ביום בלחץ של זמן מקשה על הנהגת נהלים ייחודיים לטיפול במלש"בים עם מוגבלות.

במאמר זה נתמקד בממצאים ובפתרונות נגישות מתחום השילוט ותהליך ההיבחנות.

ממצאים בתחום השילוט

נראה שהושקעה מחשבה בארגון השילוט במבנה לשכת הגיוס. נקוטה שיטת זיהוי תחנות לפי צבעים הכוללת גם את הריהוט: בכל תחנה השילוט, הריהוט ועמדת הניתוב בצבע תואם. ואולם, אין הקפדה על עקביות השיטה. כמו כן יש ערבוב של סוגי שילוט שונים באופן שמקשה מאוד על זיהוי המידע המיועד למקבל השירות.

יש שילוט מיותר או חופף, בחלקו מאולתר ועשוי מחומרים שונים (בריסטולים צבעוניים).

התחושה היא של "רעש" רב בתחום השילוט גם לגבי אנשים ללא מוגבלות. גם השילוט המתוכנן אינו נגיש מבחינת מיקומו מבחינת הגובה, הנראות ממרחק, החומרים שממנו הוא עשוי (מבריק) גודל וסוג הכתב, ניגודי צבעים ועוד. חסרים שלטי הכוונה נגישים למדרגות, ליציאה ולפתחי מילוט. חסרים שלטי זיהוי נגישים לקומות ולחדרים. יש מלל רב בשילוט וכמעט אין סמלול.

פתרונות להנגשת מידע לפי תקנות ותקנים

התקנת שילוט במקומות אסטרטגיים כגון: כניסה, יציאה, מודיעין, מדרגות, שירותים, קיוסק, שטח מנוחה, יציאת חירום. התקנת מפת התמצאות כללית בכניסה ובכל קומה הכוללת סימון הקומות. סימון הקומות, התחנות, והחדרים על ידי שלטים עם מספרים ושלט עם סמלים. התקנת סמל הנגישות במקומות נגישים כגון שירותי נכים ומעברים נגישים, המאפשרים מעבר בכיסאות גלגלים. כשמעצבים שילוט או כותבים שילוט הוא יהיה בדפוס נגיש (בגודל ובסגנון מתאימים) ובצבעים נגישים (שהניגודיות ביניהם מאפשרת לאנשים עם מגבלה בראייה לקרוא, כמו צהוב ושחור). לוחות מודעות לצרכים פנים ארגוניים יסומנו במקום ובצורה ייחודיים.

פתרונות להנגשת מידע מבוססים התאמת נהלים ועזרה אנושית

כיום יש נוהג לעזור למלש"ב, כשאחד מאנשי הצוות מבחין בצורך כזה. אין נהלים ברורים.

המלצתנו היא שבכניסה ללשכת הגיוס יוצב חייל שתפקידו יהיה ללוות את המלש"ב המביע את רצונו בכך לתחנה הראשונה. כמו כן, בסיום ההליך בכל תחנה יוכל המלש"ב לקבל סיוע להכוונתו לתחנה הבאה. החיילים יעסקו בתפקיד זה בתורנות ויקבלו הכשרה והדרכה שוטפת באשר להתנהגות ולתקשורת עם אנשים עם מוגבלות.

פתרונות להנגשת מידע מבוססת טכנולוגיה

כיום יש מערכת כריזה קולית רק במדור הבדיקות הרפואיות, הקול הבוקע מן המערכת צורמני ובלתי מובן, ונשמע גם בתוך החדרים שבהם מתנהלות בדיקות רפואיות, ומקשה על השיח שם. יש לדאוג למיגון אקוסטי של החדרים כדי למנוע תופעה זו. מערכת הכריזה תהיה נגישה לאנשים עם מוגבלות בשמיעה הנעזרים במכשירי שמיעה עם פונקציית מצב T, כלומר מלש"ב הנעזר במכשירי שמיעה יוכל להגדיר את מכשיר השמיעה שלו בלחיצת כפתור כך שיוכל לשמוע את הכריזה היישר אל תוך אזנו, ללא רעשי רקע והפרעות אקוסטיות.

פתרונות נגישות נוספים

מערכת כריזה חזותית – בכל תחנה יוצב שלט אלקטרוני גדול שבו יופיעו שמות הממתינים בתור לפי סדר, בציון שם התחנה ומספר החדר שאליו מופנה מקבל השירות. מיקומו, גודלו והכיתוב בשלט יאפשרו קריאה ממרחק 3 מטר בנוחות. סרט הדרכה כמקדים את תהליך "הצו הראשון" – בקומת הכניסה יותקן חדר שבו תינתן הדרכה באמצעות סרט לגבי רצף התהליכים שהמלש"ב אמור לעבור. הסרט יהיה מלווה בכתוביות. יש אפשרות להקרין את הסרט בלופ (מחזוריות) גם באזורי ההמתנה באמצעות מסכי הטלוויזיה המצויים במקום. כמו כן אפשר להקרין על מסכי הטלוויזיה סרטונים ו/או שקופיות המסבירים ביתר פירוט את ההליך הספציפי של התחנה. לדוגמה: באזור ההמתנה למבחנים הפסיכוכיניים כדאי להקרין את ההוראות הניתנות על ידי המאבחנת לגבי התנהלות המבחן.

ממצאים באשר לשיטת ההיבחנות

תחנת אימות נתונים

אימות הנתונים מתקיים בשיחה ישירה בין חיילת מראיינת ובין מלש"ב בתא המופרד במחיצת עץ מתא אחר, כשבמקביל מתקיימות מספר רב של שיחות אישיות, ולכן יש רעש סביבתי המקשה על שמיעה וריכוז. כמו כן, בחדר יש תנועה מתמדת של יוצאים ונכנסים.

באף שלב במהלך אימות הנתונים, לא נשאלת השאלה אם המלש"ב זקוק להתאמות או לתנאי סביבה ייחודיים כדי לקיים את השיחה. אין אביזרי עזר לשמיעה בזמן אימות הנתונים, ואין אפשרות להתראיין בסביבה שקטה יותר. כמו כן, לדוברי שפת סימנים, אין שירותי תרגום. אדם עם מוגבלות בשמיעה יתקשה בהבנת הדיבור, אדם עם הפרעות קשב וריכוז יתקשה בריכוז לאורך זמן. אדם עם קשיי הסתגלות יתקשה לחכות בתור זמן ממושך ולתפקד היטב בתנאי רעש. אין התאמות במבחן השפה לאנשים הזקוקים לכך, למעט מבחנים בשפות זרות לעולים חדשים.

המאבחנות עברו הכשרה מסוימת בזיהוי מלש"בים עם מוגבלות, אך לא עברו הכשרה בריאיון מותאם לאנשים עם מוגבלויות.

תחנת מבחנים פסיכוכיניים

מצויות התאמות כגון: הארכת זמן, הפסקות בין תת מבחנים לאנשים עם מוגבלות למידה שאובחנו באבחון פסיכו-דידקטי. אין אפשרות להיבחן בעל פה ואין הגדלת כתב. ייתכן תעודף בתור למלש"בים המבקשים זאת (מי שנוטל ריטלין לדוגמה), אך אין נוהל במקרים חריגים אפשר להיבחן ביום אחר.

אם מלש"ב לא הביא עמו את האבחונים הפסיכו-דידקטיים, הוא יוכל לפעול להשיגם באותו יום, על ידי שימוש בטלפון לא נגיש ובתנאי סביבה מאוד קשים של רעש, צפיפות ולחץ. אין התאמות כלל לאנשים עם מוגבלות בראייה (הם מקבלים פטור מהמבחן) ולאנשים עם מוגבלות מוטורית. למלש"ב שלפי התרשמותו של הצוות המבחן זוהה אצלו קושי קוגניטיבי, ייערך מבחן מקוצר. בזמן המבחנים אפשר לקבל הסבר נוסף בלחיש בלבד, דבר שעלול להקשות מאוד על מלש"ב עם ירידה בשמיעה. המבחנים מתקיימים בחדר שבו יש תנועה מתמדת של אנשים הנכנסים למבחן ויוצאים ממנו, מצב העלול להקשות על תפקודם של אנשים עם הפרעות קשב וריכוז. המבחנים מוגבלים בזמן ואין מבחן חוזר.

פתרונות להנגשת שיטת היבחנות מבוססי תקנות ותקנים (לפי סימן י"ג בטיטת תקנות השירות)

נעמוד כאן על תקנות נגישות בשירותי הדרכה והכשרה, מכיוון שמאפייני ההיבחנות זהים לבחינות קבלה למקומות שניתנת שבהם הכשרה מקצועית. מטרת ההיבחנות ב"צו ראשון" היא לבדוק את יכולותיו של המלש"ב הנבחן במטרה להתאים לו תפקיד בשירות הצבאי.

לאדם עם מוגבלות שמיעה יינתנו שירותי תרגום לשפת סימנים או שירותי תמלול (כתיבה של טקסט על גבי מחשב נייד או לוח) ו/או הגברה על ידי מערכת עזר לשמיעה – מערכת F.M. (מערכת המאפשרת לשמוע טוב יותר את הדובר באמצעות מיקרופון המסדר היישר אל מכשיר השמיעה).

לאדם עם מגבלת למידה ותקשורת שירות הקראה בזמן הבחינה, דפוס נגיש (בגודל ובסגנון), ביצוע מטלה במקום נפרד, ותוך הימנעות ככל האפשר מרעש סביבתי והפרעה. פיצול המטלה למטלות משנה, שיבוצעו באופן עוקב תוך הפסקה בין מטלה אחת לאחרת או במועדים נפרדים. מתן הארכת זמן לביצוע המטלה. כשנבצר מאדם עם מוגבלות, עקב מוגבלותו, למלא מטלה, יתאפשר לו לבצע מטלה חלופית שוות ערך תוך הבטחה כי המטלה משקפת באופן מהימן את מיומנותו של האדם או את ידיעותיו או משתנים אחרים רלוונטיים. יש להיענות לבקשת אדם עם מוגבלות המבקש שירות בכל אמצעי עזר סביר אחר. במבחנים הפסיכוכיטניים יש לאפשר תוכנת פלט קול (לפי תקנה 69), מסך מחשב בגודל 19 אינץ' לפחות, תוכנת הגדלה או כל אמצעי עזר סביר אחר המותאם לצרכיו של האדם עם לקות למידה ותקשורת.

פתרונות להנגשת שיטת היבחנות מבוססי התאמת נהלים ועזרה אנושית עזרה אנושית מותאמת תינתן על ידי חיילי לשכת הגיוס בזכות הכשרה מקצועית והגדרת נהלים ברורים. נוהל כללי וחשוב שחיוני להנגשת העזרה האנושית, יחייב

שאלה במפגש ראשוני עם המלש"ב: "האם הנך זקוק להתאמות במהלך הצו הראשון?".

כמו כן, יש להציג לפניו את אפשרויות ההתאמות שניתן לקבל. **לאדם עם מוגבלות בשמיעה** במהלך אימות הנתונים יציעו למלש"ב להתראיין בחדר נפרד ושקט. אם יבקש המלש"ב תרגום לשפת סימנים, בתיאום מראש, יתאפשר לו שירות זה. המראיינים והמאבחנים ידברו באופן ברור, עם פנים גלויות אל המלש"ב. בזמן היבחנות בעמדות המחשבים, הבוחנים לא ילחשו את ההסברים אלא יפנו בכתב בנוסף לדיבור וייעזרו במערכת F.M. **לאדם עם מוגבלות למידה ותקשורת** יתאפשר ליווי של חייל מתחנה לתחנה או ליווי מטעמו של המלש"ב בתיאום מראש, כשבשלב האבחונים הפסיכוטכניים חשוב לוודא שאכן ניתנים למלש"ב ההתאמות שהוא זכאי להן. יש לדאוג ליצירת נוהל שיאפשר הן את אימות הנתונים והן את קיום המבחן הפסיכוטכני בחדר שקט ומבודד מהפרעות.

פתרונות להנגשת שיטת ההיבחנות מבוססי טכנולוגיה
לאדם עם מוגבלות בשמיעה תהיה מערכת הגברה שולחנית על שולחן המראיין או מערכת הגברה אישית שאפשר להשאילה לכל דורש (כל מי שמרכיב מכשירי שמיעה עם מצב T יכול להיעזר במכשירים אלו). **לאדם עם מוגבלות למידה ותקשורת** יתאפשר שימוש בתוכנה המקריאה טקסטים בלי או עם ניקוד. אם הטקסט לא מנוקד, התוכנה מנתחת אותו ובוחרת את המילים שיושמעו לפי מבנה המשפט וכללי התחביר העברי. אם הטקסט מנוקד, התוכנה משתמשת בסימני הניקוד להשמעת המילים. יש אפשרות לניקוד הטקסט. כמו כן יש אפשרות להאיר כל מילה בזמן הקריאתה – יעיל במיוחד לאנשים עם קושי בקריאה.

ההשלכות של הפתרונות

בבואנו לבחון את הפתרונות השונים שהצגנו אנו מתייחסות לשכלול משובי המשתתפים בקבוצות המיקוד, למהות השירות ולמבנה הארגוני המסועף שבו מתקיימת תחלופה גבוהה של נותני השירות. לשכת גיוס תל השומר מטפלת בכ-250 מלש"בים ביום, ומשמעות הדבר כי השירות ניתן תחת לחץ של זמן, עם זאת הסיכוי כי אדם עם מוגבלות יגיע ללשכה הוא גבוה.

"הצו הראשון" יכול להיות נגיש בזכות החיילים בסדיר ובקבע המשרתיים במקום, שיקבלו הדרכה רציפה בתחום השירות לאנשים עם מוגבלות ויראו בכך חלק ממשימתם.

לדעתנו אפשר לבחור בכל אחד מן הפתרונות המוצעים בלי לגרום לשינוי במהות השירות של המקום, ומעבר לכך פתרונות הנגישות יאפשרו ללשכת השירות להיות שירותית ויעילה יותר.

כמו כן נראה כי מבחינת משאבים תקציביים לא יהיה קושי להפעיל את הפתרונות המוצעים על פי תכנית רב שלבית. יש פתרונות אנושיים שאפשר ליישם מיד, ויש פתרונות מבניים שכלל הנראה יבוצעו בהתאם לתקנות החדשות כשתעבור לשכת הגיוס למבנה חדש בעוד כמה שנים.

סקירה זו הנה חלקית בשל קוצר היריעה ומביאה כאן את עיקרי הממצאים והפתרונות.

תהליך הנגשת ה"צו הראשון" ידרוש תכנון רב מערכתי הכולל את מגוון התחומים הנזכרים כאן.

נמליץ כאן להתבסס על פתרונות מבוססי טכנולוגיה מכיוון שמרבית המלש"בים יעדיפו עצמאות מרבית בתהליך הצו הראשון, בעיקר אם מוגבלות אינה נראית.

יש לציין כי פתרון מבוסס טכנולוגיה בלתי מספק במקרים מסוימים כמו במקרה של דוברי שפת סימנים. לגביהם יש צורך בהנגשה על בסיס התקנות (מתורגמן לשפת סימנים בהודעה מראש). כמובן שכדי לאפשר שימוש יעיל בטכנולוגיה יש צורך בקביעת נהלים, בהכשרה ובהדרכה של נותני השירות. בנוסף לפתרונות שפורטו אנו ממליצות להזין את המערכת הממוחשבת המצויה בשימוש בכל תחנות ה"צו הראשון" בפרטים ייחודיים המציינים לאילו התאמות זכאי המלש"ב עם המגבלה, כדי שלא יידרש לבקש אותן שוב בכל תחנה. על אף שעסקנו בעבודה זו בפתרונות נגישות שירות בלבד, הכרחי להתייחס גם לנגישות הפיזית, לרבות התקנת מעלית, שירותי נכים וחנייה נגישה. כמו כן הכרחי למנות רכז נגישות שתפקידו יהיה לגבש נהלים, להכשיר את הצוות ולהדריך באופן שוטף.

המערכת הצבאית משקיעה משאבים רבים בשיפור הליכי גיוס למלש"בים על מנת לשמור על המוטיבציה לשירות, לקבל מידע מהימן בהליכים מוקדמים ככל האפשר ובסופו של דבר להיות יעילה מבחינה תקציבית. אנשי לשכת הגיוס רואים באימוץ הפתרונות חלק משיפור הליכי הגיוס לכלל בני הנוער.

מאז ועד היום

מיום הגשת הפרויקט ועד היום, נראה שצה"ל מקדם רבות בתחום שילוב חיילים עם מוגבלות במערכת הצבאית:

יש שירות מילואים למתורגמנים לשפת סימנים לטובת קורסי מתנדבים ואירועים לחיילים חירשים, כמו כן, יש קורסים לשפת סימנים לחיילים נותני שירות. מתקיים דיאלוג עם אנשי מקצוע מארגונים לאנשים עם מוגבלות המסייעים לבני נוער להתנדב או להתגייס, מתקיימות ועדות משותפות עם משרד הרווחה ומשרד החינוך.

הליך ההתנדבות התקצר והתייעל, הצוות הפועל להתנדבות תוגבר בתקנים נוספים ועוד. כמו כן, אנשי לשכת הגיוס מקיימים מפגשי הכנה לצעירים עם מוגבלות לקראת ה"צו הראשון", תוך חשיבה משותפת עמם על הליכי נגישות. לצערנו, לא התאפשר לנו ביקור נוסף בלשכת הגיוס כדי לבחון את התקדמות ההנגשה במבנה, אך מצאנו באתר "עולים על מדים" סרט הכנה חדש לקראת "צו ראשון" מונגש בכתוביות שאפשר להגדילן על פי צורך ולשנות את צבען לשיפור ניגודיות (אתר עולים על מדים, 2012).

לפני כן, סרט ההכנה היה מורכב מאנימציה וללא כתוביות.

התחושה הכללית והמשמחת היא שהמערכת החלה לפעול כדי להתניע מהלך של נגישות. יש רצון טוב ללמוד ולייצר שולחנות חשיבה, ומכאן השמים הם הגבול.

סיכום

"...הצבא הוא המסגרת היחידה בארץ שבה נפגשים כשווים עם שווים ובתנאי חיים שווים יוצאי כל הגלויות, כל העדות, כל המעמדות. וכאן יש הזדמנות יחידה ויקרה לתקן את הפגימה הקשה ורבת המכשולים בחיינו הלאומיים: את ההתפצלות והמחיצות המרובות... כוונתי הפעם בעיקר להתפצלות אחרת שמקורה במחיצות חברתיות, כלכליות, עדתיות ושוני עמוק בהווי והבדלים יסודיים בחינוך..."

(דוד בן-גוריון, דברים בגמר קורס מפקדי מחלקות, 4.11.48).

דבריו של דוד בן גוריון וחזונו לגבי תפקידו של צה"ל בחברה הישראלית, רלוונטיים גם לגבי אנשים עם מוגבלות. היות שהשירות הצבאי מהווה שלב משמעותי בבניית זהות עצמית וחברתית לאזרחי המדינה, תפיסת הנגישות משמעותה שצעירים עם מוגבלויות יוכלו לעבור את "הצו הראשון" יחד עם בני גילם באופן שוויוני.

כתב עת ישראלי לריפוי בעיסוק, מאי 2013, 22(2)

נגישות השירות ל"צו ראשון" בלשכת גיוס תל השומר

אנו עובדות שנים רבות עם בני נוער עם מוגבלות בשמיעה במסגרת ארגון "שמע - לילדים ונוער כבדי שמיעה וחירשים", ומלוות אותם בתהליך זה. במהלך השנים היינו עדות ללבטים שלהם באשר לגיוס לצה"ל ולאפשרות להתנדב, להתמודדויות מול המערכת הצבאית, ולתסכולים הרבים שהם חווים במסגרת התהליך. עבודה זו הפגישה אותנו עם מערכת מורכבת בהיבט ארגוני, ביטחוני ותקציבי. ראינו בעלי תפקידים בכירים וגילינו כי לצה"ל יש נכונות ללמוד את הצרכים, ולערוך שינויים מערכתיים בתחום הנגישות כדי לשפר את תהליך הגיוס והשירות הצבאי כולו בעבור אנשים עם מוגבלות. ההמלצות המובאות במסמך זה הן תחילתה של דרך ארוכה וחשובה להנגשת תהליך הגיוס ואף השירות בצה"ל בהמשך. נפלה בחלקנו הזכות להיות חלוצות בתחום הנגשת השירות במערכת הצבאית, ואנו מודות על כך.

מקורות

- אלטמן, י' ולביא, י' (2005). גיוס בני נוער עם מגבלות פיסיות וחושיות לצה"ל. בתוך תפוז. נדלה מ-
<http://www.tapuz.co.il/Forums2008/Articles/Article.aspx?ForumId=1177&aId=56483>
 אתר דובר צה"ל. נדלה מ-
http://dover.idf.il/IDF/News_Channels/bamahana/2010/12/1708.htm
 אתר "עולים על מדים". נדלה מ-
<https://www.aka.idf.il/Main/gyus/general.aspx?catId=58436>
 אתר עמותת "שמע".
<http://www.shema.org.il/?CategoryID=274/>
 בן אליעזר, א' (1979). אומה במדים ומלחמה: ישראל בשנותיה הראשונות. זמנים, 49, 65-51.
 זיידמן, ג' י' (1996). הזכות לשרת בצה"ל. תל אביב: פרלשטיין גינורס.
 חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות התשנ"ח 1998. נדלה מ-
<http://www.justice.gov.il/MOJHeb/NetzivutNEW/Mishpati/Hakika/NosahHokShivyon.htm>
 חוק שירות ביטחון (נוסח משולב) השמ"י-1986 נדלה מ-
<http://www.knesset.gov.il/laws/heb/template.asp>
 טיוטת תקנות שיוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התאמות נגישות לשירות). נדלה מ-
<http://www.justice.gov.il/MOJHeb/NetzivutNEW/Mishpati/TvitotTakanot/>

כתב עת ישראלי לריפוי בעיסוק, מאי 2013, 22(2)

לוי, י' (2003). צבא אחר לישראל - מיליטריזם חומרי בישראל. תל אביב: ידיעות אחרונות.

לומסקי-פדר, ע' ובן ארי, א' (2003). מ'עם במדים' ל'מדים שונים לעם" - ניהול שונות תרבותית וחברתית בצה"ל. בתוך: מ' אלחאג' וא' בן-אליעזר (עורכים), בשם הביטחון: סוציולוגיה של שלום ומלחמה בישראל בעידן משתנה (עמ' 255-286). חיפה: הוצאת הספרים של אוניברסיטת חיפה.

מנקר, א' ושורץ-סבירסקי, ר' (2009). קבלת השונה בצה"ל. בתוך נגישות ישראל. נדלה מ-

<http://www.aisrael.org/Index.asp?ArticleID=25785&CategoryID=804&Page>

סרוסי, ג' (2009). נגישות לצרכים. בתוך דובר צה"ל. נדלה מ-

http://dover.idf.il/IDF/News_Channels/bamahana/09/44/08.htm

שני, ד' (2001). ליקויי למידה המתגייסים לצה"ל. פרספקטיבה, 19, 88-91.

Estas, A., & Neujahr, G. (1994). "Strafe für behinderte". *Focus Magazin*, 20. Retrieved from http://www.focus.de/politik/ausland/schweiz-straft-fuer-behinderte_aid_147336.html/

Hehli, S. (2010). Untaugliche dürfen ins Militär. *Blick*. Retrieved from <http://www.blick.ch/news/schweiz/politik/die-beste-behinderten-armee-der-welt-144365>